

»Kaj žalujete za ovim vragom«

Odzivi na smrt kralja Aleksandra Karađorđevića
(1934) na Štajerskem

Mateja Ratej*

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 343.62(497.4-18):929Karađorđević A. I., jugoslovanski kralj"1934"

Mateja Ratej: »Kaj žalujete za ovim vragom«: odzivi na smrt kralja Aleksandra Karađorđevića (1934) na Štajerskem. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 90=55(2019), 1, str. 28–44

Na podlagi kazenskih spisov mariborskega okrožnega sodišča, ki jih hrani Pokrajinski arhiv Maribor, se avtorica v mikro zgodovinski študiji ukvarja z odzivi ljudi na smrt kralja Aleksandra Karađorđevića v različnih socialnih krogih. Oktobra 1934 je umrl v atentatu v Marseillu. Omejitve javnega govora in delovanja, ki jih je prineslo šestmesečno uradno žalovanje, so po poti medsebojnega ovaduštva marsikoga stale kazenskega pregona zaradi prestopka zoper čast, sicer opredeljenega v kazenskem zakoniku. Primeri pričajo, da je prebivalstvo sprejemalo kraljevo smrt z ravnodušnostjo, ki je bila pri starejši generaciji posledica nostalgичne navezanosti na avstrijskega cesarja Franca Jožefa, pri mlajši pa razvoja komunističnega gibanja in rasti nacistične ideologije. Kazenske zadeve ponujajo s kulturnozgodovinskega vidika prepričljiv vpogled v družbeno klimo trenutka po smrti kralja. Ta čas je bil prelomen za jugoslovansko idejo, saj je dinastija Karađorđević v prvi Jugoslaviji v območju etablirane (strankarske) politike predstavljala ključni integrativni element za sobivanje različnih narodov v državi in osnovo medsebojnega (ne)razumevanja.

Ključne besede: Kraljevina Jugoslavija, Aleksander Karađorđević, atentat 1934, kazenski spisi, zgodovina mentalitet

* dr. Mateja Ratej, znanstvena sodelavka, Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU, Novi trg 1, SI – 1000 Ljubljana, mratej@zrc-sazu.si

1.01 Original Scientific Article

UDC 343.62(497.4-18):929Karađorđević A. I., jugoslovanski kralj"1934"

Mateja Ratej: "Why are you Mourning for this Devil?": Reactions in Styria to the Death of King Alexander I of Yugoslavia (1934). Review for History and Ethnography, Maribor 90=55(2019), 1, pp. 28–44

Based on criminal records from the Maribor district court, which are kept in the Regional Archives Maribor, the author of this micro-historical study deals with the reactions of people from different social classes to the death of King Alexander I of Yugoslavia. King Alexander I of Yugoslavia was assassinated in Marseille in October 1934. Restrictions of public speaking and events, defined in the six-month official mourning, caused many criminal prosecutions because of honour insults, which were explained in the penal code. These cases show that people reacted to the king's death indifferently. This indifference was with the older generation caused by their nostalgic attachment to the Austrian emperor Franz Joseph, and with the younger generation by the development of the communist movement and Nazi ideology. The criminal cases offer a cultural-historical perspective on the social climate after the king's death. These times were milestones in the development of the Yugoslav idea, for in first Yugoslavia the Karađorđević dynasty was the key integrative element for the coexistence of different nations and the basis for mutual (mis)understanding in the already established (party) politics.

Key words: Kingdom of Yugoslavia, Alexander I of Yugoslavia, assassination 1934, criminal records, history of mentalities

Ban Dravske banovine Drago Marušič je 12. oktobra 1934 v motivacijskem in močno slovesnem tonu, ki je pozival k narodni enotnosti, nagovoril slovensko prebivalstvo po smrti kralja Aleksandra Karađorđevića, ki je sledila atentatu v Marseillu tri dni pred tem. Dikcija banovih besed, objavljenih na prvih straneh banovinskega uradnega lista, ni puščala dvomov o usodnosti trenutka za jugoslovansko idejo: »Ta legendarni junak, ki je z mirno samozavestjo kljuboval najhujšim viharjem, ki so kdaj pretresali svet, je moral podleči satanskemu naklepu zločinske roke prav v trenutku, ko naj bi bilo triumfiralo njegovo gigantsko delo, posvečeno visoki ideji miru in složnemu sožitju med narodi. /.../ Neutešeni tugi, ki je zajela ves jugoslovanski narod /.../ naj se pridruži odločna in neomajna volja, /.../ da bomo v medsebojni slogi in ljubezni uredili svoj dom tako, da bo Kraljevina Jugoslavija srečna, silna, ponosna in večna. Pred veličino te misli naj se razblinijo malenkostni spori, ki nas morda razdvajajo. /.../ Prevelika je odgovornost sedanjega pokolenja pred narodovo bodočnostjo in gorje nam, če se je ne bi v polni meri zavedali! Nesreča, ki nas je zadela, naj strne naše vrste v nepremagljivo armado neustrašnih borcev za veličino, napredek in obrambo Jugoslavije. /.../ Iz mučeniške krvi, prelite v Marseillu, naj vzklije nova doba, doba sloge, vzajemnega dela in resničnega jugoslovanskega patriotizma.«¹

¹ Prebivalstvu Dravske banovine!, *Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine*, 13. 10. 1934, 1–2.

Kralj Aleksander Karađorđević je bil v jugoslovanskem političnem prostoru najpomembnejša figura generiranja in obstanka jugoslovanske ideje, kar je zgovorno ilustrirala politika Slovenske ljudske stranke (dalje SLS) kot tedaj največje in najvplivnejše slovenske politične stranke. Strankini ideologi so v kraljevi osebi že zgodaj združili na videz nezdružljivi ideji (jugoslovanskega) patriotizma in (slovenske) nacionalne zavesti, hkrati pa je stranka kraljevo vlogo interpretirala kot najpomembnejši agens za prehod od velesrbske mentalitete k jugoslovanski.² Minister za notranje zadeve, predsednik jugoslovanske vlade ter načelnik stranke Anton Korošec je na primer julija 1928 v Žalcu na odmevni proslavi ob šestdesetletnici slovenskih političnih taborov značilno zanj povedal: »Nihče nas ni silil (Slovenec, op. p.), da smo vložili kamne v zgradbo te države, zato pa tudi hočemo v državi svobodno in prosto dihati. Obranimo ljubezen do vere, narodnosti in države in do njega, ki močno ljubi slovenski narod, do našega kralja.«³

Ustavni kategoriji nacionalnega in državnega unitarizma sta bili z uvedbo diktature leta 1929 in razveljavitvijo ustave (iz 1921) modificirani v idejo o integralnem jugoslovanstvu, tedaj tudi v pomoč pri premostitvi učinkov svetovne ekonomske krize, ki je Kraljevino Jugoslavijo dosegla leta 1931. Ideja je hitro izgubljala pristaše izven srbskega političnega prostora in bila po smrti kralja oktobra 1934 ter posebej v času vlade Milana Stojadinovića v letih 1935–1939 preoblikovana v bolj fleksibilno politiko, ki je odtlej obravnavala nacionalno vprašanje. T. i. integralno jugoslovanstvo je zamenjala ideologija realnega jugoslovanstva, čeprav se je jugoslovanska pannacionalna ideja, zajeta v paroli o narodnem edinstvu, ohranila.⁴ V tem času je skušala biti predvsem v vlogi integrativnega faktorja za reševanje ekonomskega položaja države.⁵

Bivša (po uvedbi diktature so bile politične stranke uradno razpuščene) SLS je ob zavračanju ideje o integralnem jugoslovanstvu stavila tako rekoč vse v politični potencial Antona Korošca oz. v njegov »narodni slovenski program v jugoslovanski skupnosti«.⁶ Korošec, ki je septembra 1930 odstopil kot minister vlade generala Petra Živkovića in bil dve leti kasneje konfiniran na

² Intervencija krone, *Slovenec*, 10. 4. 1923, 1.

³ Slovesna zaobljuba slovenskega naroda v Žalcu – govor Antona Korošca, *Slovenec*, 17. 7. 1928, 1.

⁴ Bulatović, *Struggling With Yugoslavism: Dilemmas of Inter-war Serb Political Thought*, 260–263; Bakić, *Ideologije jugoslovenstva između srpskog i hrvatskog nacionalizma*, 354.

⁵ V znamenju pomirjenja duhov, *Slovenec*, 26. 6. 1935, 1; Pogoj novega življenja, *Slovenec*, 14. 7. 1935, 1; Beseda o patriotizmu, *Slovenec*, 22. 3. 1936, 1.

⁶ Jasna beseda, *Slovenec*, 13. 8. 1935, 1; Smisel za državo, *Slovenec*, 29. 3. 1936, 1; Ostanek stare dobe, *Slovenec*, 8. 11. 1936, 1; Dr. Korošec med slovensko mladino v Celju, *Slovenec*, 14. 5. 1939, 2; Narod svojemu voditelju, *Slovenec*, 11. 6. 1939, 1; Naš novi prosvetni minister, *Slovenec*, 3. 7. 1940, 1.

Hvaru zaradi avtonomistične izjave t. i. ljubljanskih punktacij bivše SLS, je po atentatu na kralja v Marseillu oktobra 1934 pričakal truplo mrtvega Aleksandra v Splitu. Njegove izjave po smrti kralja so bile visoko (jugoslovansko) patriotske in državotvorne, pričale so zlasti o tem, kako dobro se je Korošec zavedal usodnosti trenutka, ki bi lahko zamajal temelje države.⁷ Razumljivo je, da je takšno dikcijo posvojilo tudi uradno glasilo SLS *Slovenec*, v katerem je novinar ob smrti kralja zapisal: »Slovenci ob truplu kralja Jugoslavije, ki je tolikokrat prehodil naše gore in doline, tako srčno rad prebival med nami in živel z nami, v žalosti tonemo in enostavno ne razumemo, kako se je moglo to zgoditi. Ko je nocoj hitela ta strašna novica od slovenskih mest v trge in vasi, so ljudje onemeli, groza je obhajala množice, ki so se zbirale, dogodek je učinkoval kot bomba, ki je iztrgala iz našega telesa najdragocenejše življenje. Naš kralj je mrtev.«⁸

Pred kakšno temeljito krizo identitete se je znašla jugoslovanska država po smrti kralja Aleksandra, pričajo članki v *Slovenecu* kot enem osrednjih slovenskih časopisov, hkrati pa kažejo, da je vodstvo bivše SLS tudi v naslednjih letih razumelo lik ubitega kralja kot ključni element integracije jugoslovanskih narodov.⁹ Korošec je samo tri dni pred atentatom na kralja oktobra 1934 v pismu predsedniku vlade Nikoli Uzunoviću s Hvara pisal, da je od nekdaj razumel štiri osnovna načela obstoja jugoslovanske države, ki ne morejo biti predmet dnevne politike ali pogajanj med političnimi strankami: enotnost države, enotnost (jugoslovanskega) naroda, monarhija in dinastija Karađorđević.¹⁰ Kljub temu, da je Koroščeva stranka v Kraljevino SHS prinesla politično oznako konservativne in proavstrijske ter republikansko usmerjene politične skupine, je njen voditelj v splošnem užival trdno zaupanje kralja zaradi svoje državniške drže in zaslug ob zedinjenju. Ne glede na to, da je njun odnos mnogokrat nihal, kar je bila verjetno tudi posledica duhovniškega poklica prvega, je prav kraljevo zaupanje v Antona Korošca eden od ključev za razumevanje vloge SLS in Slovencev v prvi jugoslovanski državi.

Anton Korošec je tudi vseskozi zavračal republikanske težnje v svoji stranki. Po vstopu v novo državo je z regentom Aleksandrom premostil načelna nesoglasja, kar je bilo pomembno za prihodnje sodelovanje strankinega vodstva z jugoslovanskim vladarjem. Rešitev ozemeljskega vprašanja, torej razmejitvev

⁷ *Naša javnost o Kralju mučeniku*, 180.

⁸ Kralj – mučenik, *Slovenec*, 10. 10. 1934, 2.

⁹ Mirno naprej za nakazanim ciljem, *Slovenec*, 14. 10. 1934, 1; Slava kralju zedinitelju!, *Slovenec*, 18. 10. 1934, 1; Dva patriotizma, *Slovenec*, 7. 5. 1935, 1; Nacionalna fronta, *Slovenec*, 21. 8. 1935, 1; Edino umestni patriotizem, *Slovenec*, 15. 6. 1938, 1; Dvajset let naše svobode in državne samostojnosti, *Slovenec*, 1. 12. 1938, 1.

¹⁰ Arhiv Jugoslavije, Beograd, fond: Milan Stojadinović, 37–11–37, pismo Antona Korošca Nikoli Uzunoviću, Hvar, 6. 10. 1934.

med Kraljevino SHS, Avstrijo in Kraljevino Italijo ter ohranitev avtonomnega položaja Slovencev v novi državi, so bila v tem času za SLS temeljna politična vprašanja in osnovni razlog za negovanje stikov s kraljevo dinastijo.¹¹ Tudi v mariborskem volilnem okrožju, ki je predstavljalo najmočnejšo oporo Koroščevi politiki, so pred koncem leta 1920 odločno stopili na stališče monarhizma in se tako postavili v opozicijo ljubljanskemu republikanskemu krogu stranke okrog časnikov *Večerni list* in *Slovenec*.¹²

Na prvem uradnem obisku po zedinjenju v Ljubljani junija 1920 je bil tako (tedaj še) regent Aleksander Karađorđević kljub takšnim in drugačnim pomislekom sprejet kot »sin naroda in simbol osvobojenja naroda«, medtem ko je kralj Slovence pozdravil kot krvne brate.¹³ V napitnici je med drugim povedal: »Tako je prišlo, da so bili (Jernej, op. p.) Kopitar in (Franc, op. p.) Miklošič, (France, op. p.) Prešeren in (Simon, op. p.) Gregorčič med prvimi bojevniki za jugoslovansko misel in da je prezgodaj umrl (Janez Evangelist, op. p.) Krek sredi sovražnega Dunaja v najbolj kritičnem trenutku svetovne vojne na presenečenje vse Evrope postavil program našega narodnega edinstva.«¹⁴ Regent je nadaljeval obisk najbolj severnega dela države s potjo na Bled, v Tržič, Kranj, Maribor in Celje.

Aleksander Karađorđević je prvič potoval med Slovenci že poleti 1909, ko je kot srbski prestolonaslednik preživel dopust v zdravilišču Rogaška Slatina in je pod psevdonimom Comte d'Avala stanoval v hotelu Erzherzog Johann, kasnejšem Aleksandrovem domu. Po skoraj tritedenskem zdravljenju je odpotoval na Dunaj, od tam se je vrnil v Srbijo. Kot kralj je obisk na Slovenskem ponovil decembra 1921, ko je na Bledu za svojo letno rezidenco kupil manjši grad kneza Windischgraetza in ga preimenoval v Suvobor, ter junija 1922, dan po poroki s kraljico Marijo; mladoporočenca sta od 9. junija do 16. avgusta prevozila po slovenskih krajih kar 5.000 kilometrov. Odtlej je kralj prihajal vsako leto, v rezidenci na Bledu je redno preživel poletne mesece. Tam se je rodil tudi njegov zadnji sin Andrej Karađorđević, ki je s tem postal »v očeh naroda slovenski princ naše narodne dinastije«. Kralj in kraljica sta bila leta 1923 tudi gosta na V. katoliškem shodu v Ljubljani.¹⁵ Šlo je za pomembno simbolno dejanje, saj je katoliški shod podal idejne smernice politiki SLS za čas med svetovnima vojnama ter po oblikovanju Kraljevine SHS politično integriral Slovence na katoliški idejni bazi.

¹¹ Zečević, *Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje*, 177–178, 182, 190–194, 213 in 307.

¹² Vladavina države, *Slovenski gospodar*, 30. 12. 1920, 1.

¹³ Pozdravljen, kraljevi sin naroda!, *Slovenec*, 26. 6. 1920, 2; Regentov govor, *Slovenec*, 27. 6. 1920, 2.

¹⁴ *Besede kralja Aleksandra I.*, 61.

¹⁵ Marušič, *Slovenija, ugodno bivališče kraljeve rodbine*, 60–72.

* * *

Jugoslovanska vlada (tedaj ministrski svet) je že dan po smrti kralja Aleksandra Karađorđevića potrdila sklep državnega odbora za pogreb kralja, po katerem je uradno žalovanje trajalo od 9. oktobra 1934 do 9. aprila 1935, pri čemer je bilo prvih šest tednov te dobe (od 9. oktobra do 21. novembra) opredeljenih kot »doba globoke žalosti«; v tem času se niso smeli odvijati plesi in veselice, medtem ko v času do kraljevega pogreba, ki je bil 18. oktobra 1934, in tri dni po pogrebu niso bile dovoljene nikakršne prireditve ali zabave. Predpisani protokol državnega žalovanja je za čas globokega žalovanja predvidel izobešene črne zastave na vseh stavbah državnih ali samoupravnih organov, za ostalo dobo državnega žalovanja pa so smele biti zastave ob določenih priložnostih izobešene le na pol droga. Državni uradniki so morali v času globoke žalosti nositi črno ovratnico in črn trak na levem rokavu, medtem ko so bili vsi dokumenti državnih organov vso dobo državnega žalovanja črno obrobjeni ter so se pečatili s črnim voskom.¹⁶

Uradno žalovanje je potekalo tudi na ravni občin, kjer so bili povsod oblikovani občinski odbori za organizacijo žalnih svečanosti. V času t. i. najgloblje žalosti (do 21. oktobra) so morale biti sklicane žalne seje občinskih odborov in izvedene komemoracije društev, v dobi trajanja t. i. globoke žalosti pa so morale biti izobešene črne zastave na pročeljih hiš oz. v primeru pomanjkanja le-teh državne zastave s črnim trakom. Žalne svečanosti po šolah so potekale po navodilih prosvetnega oddelka banske uprave. V dogovoru s cerkvenimi oblastmi so sklenili, da so na dan pogreba v vseh cerkvah potekale jutranje (oz. v mestih dopoldanske) maše z udeležbo predstavnikov krajevnih oblasti, uradov, društev, šol ipd. Prav tako so na dan pogreba med 14.00 in 14.30 v vseh slovenskih cerkvah zvonili zvonovi s petminutnim molkom po koncu zvonjenja. V tem času je bila po vsej banovini zapovedana prekinitev prometa, izvzet je bil železniški promet, zatem so bile predvidene javne komemoracije na prostem v organizaciji občinskih uprav ali društev z obvezno udeležbo šolarjev. Na dan pogreba so morali biti zaprti obrati, trgovine, medtem ko so morale biti kavarne in gostilne zaprte med osmo in deveto uro zjutraj ter med štirinajsto in petnajsto uro popoldne. V krajih z ulično razsvetljavo je morala ta biti prižgana med štirinajsto in petnajsto uro ter po možnosti zastrta s črno barvo.¹⁷

¹⁶ Žalne svečanosti ob smrti in pogrebu Nj. Vel., blagopokojnega Viteškega Kralja Aleksandra I. Zedinjitelja, *Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine*, 17. 10. 1934, 1.

¹⁷ Prav tam.

Če upoštevamo, da se miselni svet običajnih ljudi giba daleč proč od oblastne dikcije, si ni težko predstavljati, da so stroge omejitve državnega žalovanja po smrti Aleksandra Karađorđevića med ljudmi po eni strani sprožale nelagodje in odpor, po drugi strani pa so predpisi o žalovanju ljudem v medsebojnih odnosih nudili ugodno ozračje za medsebojno ovaduštvo in obračunavanje. Obravnavani kazenski spisi okrožnega sodišča v Mariboru, ki neposredno po smrti kralja zadevajo prestopke zoper čast, sicer opredeljen v kazenskem zakoniku, kažejo, da je prebivalstvo slovenske Štajerske smrt kralja sprejemalo z ravnodušnostjo, k čemur je pri starejši generaciji pripomogel nostalgичni spomin na avstrijskega cesarja Franca Jožefa in odpor do Srbije oz. Srbov, pri mlajši pa razvoj komunističnega gibanja in razrast nacistične ideologije.

* * *

Razen tega, da sta bila oba berača in postopača, nista imela Josip Nadjenović in Franc Nemec ničesar skupnega. Kljub temu sta se njuni imeni zaradi začetne zmede pri identifikaciji znašli v mapi istega kazenskega spisa.¹⁸ Medtem ko je šestdesetletni Hrvat Nadjenović, katerega zunanjo podobo je kazila velika bula na levi strani glave, v gostilni na območju Remšnika hvalil nemško in avstrijsko gospodarstvo ter privrženost Zagrebčanov Nemčiji, zaradi česar je bil policijsko pridržan zaradi suma nacistične propagande,¹⁹ je Franc Nemec iz Štrigove med pohajanjem po Kogu le nekaj dni po smrti kralja prebivalce dražil zaradi izobešanja črnih zastav: »Crveno zastavo (tj. komunistično, op. p.) obesite, ne crne!«; ali: »Vi Štajerci ste obesili tote krpe za onoga što ga je vrag vzeo, da bi vrag vzeo Srbijo, vi pa žalujete«; ali: »Kaj žaluje za ovim vragom, da bi vrag vzel Srbijo.«²⁰ Primerjava med kaznivima dejanjema beračev, katerih retorika je dajala slutiti zbir prevladujočih ljudskih dikcij časa, ponuja obenem zgovorno ugotovitev: medtem ko je bil Nemec zaradi pijanskega blebetanja, na katerega se je skliceval, v začetku februarja 1935 obsojen na štiri mesece zapor, propaganda Hitlerjevega režima na stičišču nemškega in slovenskega sveta v tistem času očitno ni bila razlog za skrb, saj je bil zagrebški berač Nadjenović po nekaj dneh preiskovalnega

¹⁸ Pokrajinski arhiv Maribor (dalje PAM), fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Ki 56/34, dopis Žandarmerijske stanice Središče ob Dravi okrajnemu sodišču v Ormožu, 26. 11. 1934.

¹⁹ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Ki 56/34, Zaslišanje obdolženca – Josip Nadjenović, 9. 11. 1934.

²⁰ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Ki 56/34, dopis Kraljeve banske uprave Dravske banovine okrajnemu sodišču v Marenbergu, 24. 10. 1934; Zaslišanje priče – Feliks Jambrovič, 28. 11. 1934.

zapora in opustitvi pregona s strani državnega tožilca Državnega sodišča za zaščito države v Beogradu, ki je kot izredno sodišče obravnavalo postopke v zvezi z rušenjem državne ureditve, izpuščen na prostost.²¹ Spomnimo, da je poleti 1934 Avstrijo pretresal neuspeli nacistični puč, po katerem se je večje število avstrijskih nacističnih beguncev prek Maribora ob logistični pomoči tamkajšnje nemške skupnosti umaknilo v zbirna taborišča na Hrvaškem.²²

Prvoobtoženi Janez Repnik in sosterilke Marija Rogina, Marija Bučar, Liza Vernik in Jožefa Vidmar so bili kmetje izpod Pohorja. Zoper vse je ob koncu leta 1934 tekel kazenski postopek na mariborskem okrožnem sodišču zaradi soudeležbe pri omalovaževanju mrtvega kralja, ki ga je zagrešil prvi, ko je na novico o smrti Aleksandra med cepljenjem drv v drvarnici Jožefe Vidmar pripomnil: »Doma naj bi bil, zakaj pa hodi okoli, kar je iskal, to je našel.« Nekoliko je pomolčal in nato pristavil: »Ti hudiči so prišli sem, pa so Maribor zasedli.« Marija Rogina in Marija Bučar sta domačina iz Pivole sprva prijavili, nato pa sta prijavo na zahtevo svoje gospodinje Lize Vernik preklicali in jo po medsebojnih sporih obnovili, s čimer so se v policijski prijavi znašle tudi vse ženske.²³

Leta 1872 rojeni Repnik, ki je bil s strani hoške občine označen za mirnega in poštenega državljana, je šestinštiridesletni Mariji Rogina s svojo reakcijo na kraljevo smrt povzročil nekaj notranjih dilem, ki jih je zaupala tudi sodišču: »Jaz zadeve nisem takoj ovadila, ker sem mislila, da bo Repnika ovadila Vidmar Jožefa. Tudi nisem vedela, kako se naj napravi to ovadbo oziroma če je stvar sploh kazniva. Šele ko sem zvedela v Mariboru, da je bil zaprt nek koštanjar, ki je tudi žalil kralja, sem napravila ovadbo.« Mariborsko sodišče se z zadevo ni več ukvarjalo od trenutka, ki je kazal na popoln zaplet: osumljenec je na obtožbe obeh Marij vztrajal pri zagovoru, da je bil napačno in zlonamerno razumljen, Jožefa Vidmar je zagotavljala, da Janez ni žalil kralja, Liza Vernik pa, da ničesar ne ve. Beograjsko Državno sodišče za zaščito države je postopek konec februarja 1935 ustavilo.²⁴

Po hitrem postopku pa je bila na mesec dni zapora obsojena osemindesetletna nepismena soproga delavca Roza Lesjak iz Razvanja, potem ko jo

²¹ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Ki 56/34, V imenu Nj. Vel. Kralja! (sodba zoper F. Nemca), 4. 2. 1935; Zaslišanje obdolženca – Josip Nadjenović, 9. 11. 1934; dopis državnega tožilca Državnega sodišča za zaščito države sreskemu sodišču v Marenbergu, 29. 11. 1934; Melik, *V imenu Njegovega Veličanstva Kralja!*, 125–126.

²² Žnidarič, *Do pekla in nazaj*, 40.

²³ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Kzp 1518/34, dopis Žandarmerijske stanice Hoče državnemu tožilstvu v Mariboru, 20. 12. 1934.

²⁴ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Kzp 1518/34, Pismo o glasu – Janez Repnik, 3. 1. 1935; Zaslišanje priče – Rogina Marija, Vidmar Jožefa, 11. 1. 1935; dopis državnega tožilca Državnega sodišča za zaščito države okrožnemu sodišču v Mariboru, 22. 2. 1935.

je znanec ovadil, da je 10. oktobra 1934 v Razvanju preveč vneto zavrnila mnenje sogovornice, kako lepo da zvonijo cerkveni zvonovi »temu revežu«, tj. pokojnemu kralju: »Kaj bi toliko zvonili, ko pa je stari cesar Franc Jožef umrl, pa niso nič zvonili, kaj je tota (Aleksander Karađorđević, op. p.) boljši človek?« Osemintridesetletni glasbenik Maks Poljšak se je za ovadbo odločil, ker ga je že dlje časa motilo dejstvo, da je Roza Lesjak ostajala privrženka nekdanje Avstro-Ogrske.²⁵ Kako težavno je bilo za generacije, ki so bile osebno izoblikovane v času Avstro-Ogrske, po letu 1918 sprejemati novo jugoslovansko realnost, je v kratkem zagovoru na silvestrskem zaslišanju zaobjela Roza sama: »Jaz nisem nasprotnica Jugoslavije oziroma kraljeve rodbine. Tudi se ne navdušujem za bivšo Avstrijo. Seveda pa se spominjam kot starejša ženska dobro prejšnjih časov.«²⁶ Smrt kralja Aleksandra Karađorđevića je v polnem razgrnila pojav avstronostalgije, bolečega in travmatičnega občutja izgube kolektivnih identitetnih oprijemališč po razpadu Avstro-Ogrske.

Kot je pokazal kazenski postopek proti njej, je bila leta 1907 rojena kmečka ženska iz Jakobskega Dola Katarina Zorec oktobra 1934 bolj žrtev slabih odnosov v širši družini kot pa množične psihoze po smrti kralja. Ob popoldanskem obisku sorodnic in sosed, med katerimi so se nekatere preživljale kot delavke v Mariboru, je Katarina pripombo ene od njih, da je v mestu zaradi smrti kralja »vse žalostno«, jezno zavrnila: »Saj ni škoda, da so ga ubili, za takega psa, deda črnega, saj ni bil nič za nas siromake.« Čeprav so se, ko so bile tako neposredno izzvane, vsaj nekatere ženske v družbi strinjale, da »nam nič kaj dobro ne gre, ko je tota Jugoslavija, preje nam je bilo boljše, ko je bila Avstrija,« se jih je nekaj po več mesecih odločilo za ovadbo zoper Katarino.²⁷ Bržkone je prispevalo pozitivno mnenje občine Jakobski Dol o Katarini Zorec in negativno o sorodnikih, ki so jo ovadili, da je sredi februarja 1935 državni tožilec Državnega sodišča za zaščito države v Beogradu sporočil okrožnemu sodišču v Mariboru, da ni našel osnove za kazenski pregon.²⁸

Podobno je beograjski državni tožilec sporočil mariborskemu okrožnemu sodišču tudi v zadevi Josipa Oseta, ki sta ga mariborska poštar Alojz Straus in ključavničarski pomočnik Albin Hobot ovadila policiji, ker je močno pijan

²⁵ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Kzp 1467/34, V imenu Nj. Vel. Kralja, 6. 4. 1935; Zaslišanje priče – Maks Poljšak, 31. 12. 1934.

²⁶ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Kzp 1467/34, Zaslišba obdolženca – Roza Lesjak, 31. 12. 1934.

²⁷ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Kzp 1442/34, dopis Žandarmerijske stanice Sveta Marjeta državnemu tožilstvu v Mariboru, 9. 12. 1934.

²⁸ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Kzp 1442/34, dopis državnega tožilca Državnega sodišča za zaščito države v Beogradu okrožnemu sodišču v Mariboru, 12. 2. 1935; Uradno potrdilo občine Jakobski dol o Katarini Zorec in njenih sorodnikih, 17. 12. 1934.

v meljski gostilni 18. novembra 1934 zatrjeval, da je bil »fejst tisti človek, ki je ubil kralja«. V gostilni prisotni poštar Straus je Oseta opomnil, naj molči, k ovadbi pa ga je bržkone napeljala Osetova razžalitev, naj bo kot državni uslužbenec, kar je bilo po Osetovem mnenju enako položaju sužnja, tiho. Sedemintridesetletni Oset, ki je živel sam in se je preživljal kot barvar, se je z neprimernim komentarjem o smrti Aleksandra le odzval na ugotovitev gostilničarja, da ima zaradi smrti kralja precejšen upad prometa. Med policijskim zaslišanjem se je barvar – še zmeraj pod vplivom alkohola – močno razburil. Zmerjal je prisotne s svinjami in kričal, da je komunist: »Le počakajte, saj ne bo več dolgo trajalo, da bomo mi svoje dosegli.« Osetova jeza se ni ohladila niti po prihodu v policijske zapore, kjer ni dovolil telesne preiskave. Ko so ga pazniki siloma pregledali in ga zaprli v jetniško celico, je popolnoma podivjal, zato so ga pazniki privezali na prisilno desko. To Oseta ni ustavilo, pač pa je še naprej kričal: »Prokleti srbski tati, proklete srbske kurbe!« Šele dva dni kasneje je zasliševalcem pojasnil, da ima zaradi udarca v glavo, ki ga je dobil kot vojak med nemiri v Trbovljah leta 1920, psihične težave, ki jih alkohol stopnjuje do blaznosti. To je ob dejstvu, da ga je zastopal uspešen mariborski odvetnik Miloš Vauhnik, očitno odločilno pripomoglo, da se je izognil dolgoletnemu zaporu, ki bi mu ga sicer prineslo deklariranje za komunisto.²⁹

S sodbo s konca januarja 1935 pa je bil na petinsedemdeset dni zapore obsojen Ivan Habjanič. Leta 1892 rojeni čevljar iz Noršincev je v oktobru 1934 razžalil kar dva kralja; medtem ko je za Aleksandra Karađorđevića menil, da je »dobro, da je proč« oz. »gut veg«, je novico o nasledniku Petru Karađorđeviću sprejel z besedami: »Narod želi, da bode sedaj za kralja dr. Korošec (Anton, načelnik SLS, op. p.), ker je on najbolj pripraven za to.«³⁰ Očetu treh otrok, ki so ga sočasno bremenila še nekatera nepovezana kazniva dejanja, po prijetu pa je hlinil slaboumnost, je po smrti Aleksandra kot pristašu SLS strah v kosti očitno nagnala strankina dikcija o nevarnosti komunističnega gibanja, saj je zasliševalcem večkrat s ponosom ponovil svojo idejo o rešitvi položaja, in sicer, da je »sedaj boljševiška vlada in niso zakoni več v veljavi, v srednji Evropi mora priti preobrat in mora priti rimska vlada, ker srbske vlade več ne upoštevam. /.../ Ta preobrat želi ves katoliški svet.«³¹ Ko je Habjaniča v

²⁹ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Kzp 1357/34, Prijava Alojza Spauringa predstojništvu mestne policije v Mariboru, 19. 11. 1934; dopis državnega tožilca Državnega sodišča za zaščito države v Beogradu okrožnemu sodišču v Mariboru, 1. 12. 1934; Posebno pooblastilo v kazenskih zadevah, odvetniška pisarna M. Vauhnik, 28. 11. 1934.

³⁰ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Kzp 1344/34, Odredba izvršitve kazni – Ivan Habjanič, 7. 2. 1935; V imenu Nj. Vel. Kralja, 21. 1. 1935.

³¹ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Kzp 1344/34, poročilo Žandarmarijske stanice Ljutomer, 30. 10. 1934; Zaslihanje obdolženca – Ivan Habjanič, 31. 10. 1934.

začetku novembra 1934 zaradi sumov o duševni bolezni pregledal ljutomerski zdravniški izvedenec Ludvik Haring, je ugotovil le, da je Habjanič v začetku leta prebolel sifilis, hkrati pa je trpel zaradi domnevne ženine nezvestobe. Zaradi nakopičenih težav je dajal vtis »duševno utrujenega in v izjavah ciničnega«, ne pa tudi duševno bolnega človeka.³²

Sredi decembra 1934 je beograjsko Državno sodišče za zaščito države zavrglo tudi primer kuharice Jožefe Mulec, ki je 17. oktobra 1934 med predolgim čakanjem na mariborskem zavodu za zaposlovanje (tedaj borza dela) v prisotnosti naključno zbranih žensk krepko ignorirala zapovedano žalovanje, rekoč, da so »poprej ljudje čez Srbe in kralja zabavljali, sedaj pa, ko je hin, ga hvalijo.« V ljutomerski okolici rojeni Jožefi je bila kraljeva dinastija očitno trn v peti že pred smrtjo Aleksandra, saj je bila maja 1934 ovađena zaradi žaljenja kraljice, zgovorno pa je, da je bila v začetku novembra 1934, ko je mariborska policija še zbirala podatke o njej, ta »nekoliko duševno omejena« ženska že zaposlena kot kuharica žandarmerijske postaje v Ormožu; že 20. novembra 1934 je izgubila službo tudi tam.³³

Zaslišanje Jožefe Mulec na mariborskem sodišču 6. decembra 1934 je postreglo z nadvse zgovorno ilustracijo prelivanja kolektivnih identitet na slovenskem Štajerskem med svetovnima vojnama. Jožefa je namreč na vprašanje sodnika, katere narodnosti je, odločno odvrnila: »Jaz sem Štajerka in nič drugega.« Po sodnikovi pripombi, da Štajerci niso poseben narod, temveč so lahko narod – kakor se mu je zdelo smiselno sugerirati – Nemci ali Slovenci, je Jožefa povedala, da je njej to vseeno, da je ona oboje, predvsem pa je Štajerka. Jeza se kuharici ni ohladila niti ob podpisu zapisnika. »Ta prokleta neumna Jugoslavija, koliko se me muči,« se je jezila, zaradi česar so zasliševalci zapisniku dodali opombo, da daje vtis »duševno abnormalne osebe«.³⁴

Sodniki so na zaslišanjih v primerih žalitev kralja pogosto izrecno izpostavili vprašanje narodnosti, za kar sicer ni bilo potrebe, ker je bila narodnost osumljenca vpisana v dokumentaciji o njem. Prav tako so se osumljenci ob očitkih, da so žalili kralja, pogosto sklicevali na svoje slovenstvo, kar vsiljuje sklep, da so pravosodni organi na področju Štajerske ob prestopku žalitev kralja neposredno po njegovi smrti obenem preverjali vzročno povezavo

³² PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Kzp 1344/34, Ogled in zaslišanje izvedencev, 2. 11. 1934.

³³ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Kzp 1316/34, dopis državnega tožilca Državnega sodišča za zaščito države v Beogradu mariborskemu okrožnemu sodišču, 12. 12. 1934; prijava Predstojništva mestne policije v Mariboru, 17. 10. 1934; Zaslišanje priče – Alojzija Strasser, 23. 11. 1934; dopis Žandarmerijske stanice Ormož sreskemu sodišču v Ormožu, 27. 11. 1934.

³⁴ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Kzp 1316/34, Zaslišba obdolženca – Jožefa Mulec, 6. 12. 1934.

med tamkajšnjim nemštvom in vprašanjem nenaklonjenosti srbski kraljevi dinastiji.

Na dodatne tri mesece zapora je bil obsojen zapornik Karol Rap, šestindvajsetletni samski delavec, ki je v mariborskih sodnih zaporih prestajal desetmesečno zaporno kazen zaradi tatvine, ker je pred sojetniki, ki so ga zato ovadili, smešil dejstvo, da so Mariborčani na predvečer kraljevega pogreba na oknih prižigali sveče. »Kaj so ljudje nori, da tega dreka vžigajo«, se je spraševal in – kot je razkrivala sodba s februarja 1935 – njegovo smrt označeval z besedami 'crknil', 'kreplil' ipd.³⁵ A nemara še manj prepričljiva od Rapovega zanikanja očitane mu vedenja je bila dikcija obtožnice proti njemu, ki je med drugim trdila: »Tudi jetniki so takrat (na predvečer pogreba kralja, op. p.) delili splošno čustvovanje in žalovanje za Kraljem in so smatrali kot lepo in pravilno, da se je žalovanju dalo izraza tudi s prižiganjem sveč na oknih.«³⁶

Triinštiridesetletni kmet in zidarski pomočnik Karlo Roškar z Mestnega Vrha pri Ptuj, ki ga je okolje prepoznavalo kot privrženca komunističnih idej, si je medtem 27. oktobra 1934 privoščil ostre besede zoper umrlega kralja v gostinskem lokalu v Grajeni, kjer je zbranim zatrdil, da bi kraljevim atentatorjem rade volje podaril svojo hišo s posestvom, povedano pa je podkrepil z izjavo: »Bog frdamaj Jugoslavijo in kurc gledi Jugoslovane, kamorgot pridem v urad, je sam Čič (primorski begunci, slabšalno, op. p.).« Roškar se je skliceval na pijanost, ki so jo potrdile tudi priče, a preklinjanja Jugoslavije ni niti tajil niti obžaloval. Kaj drugega mu tudi ni preostalo, saj je očetov odpor do jugoslovanskih oblasti istega dne med potjo iz šole pred sošolci verno povzel tudi Karolov enajstletni sin Ludvik.³⁷ Zaradi prestopka zoper obstoj države in njeno ustavno ureditev je bil Roškar v začetku januarja 1935 obsojen na dva meseca zapora.³⁸

Brez obsodbe pa je bil zaključen primer Jožefa Varge, ki ga je obravnavalo sresko sodišče v Murski Soboti. Petindvajsetletni kaplan iz Svetega Jurija pri Rogašovcih je ob novici o atentatu olajšano ugotovil, da bo za Slovence sedaj lažje, saj bodo dobili »svojo avtonomijo« in se odcepili od Hrvatov in Srbov. Da je tako razmišljal človek slovenskega katoliškega kroga, je bilo razumljivo,

³⁵ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Kzp 1271/34, poročilo uprave je-tnišnice mariborskemu okrožnemu sodišču, 29. 10. 1934; Sodba V imenu Nj. Vel. Kralja, 4. 2. 1935.

³⁶ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Kzp 1271/34, Obtožnica – Karol Rap, 25. 1. 1935.

³⁷ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Kzp 1338/34, poročilo Žandarmerijske stanice Ptuj okrajnemu sodišču v Ptuj, 30. 10. 1934; Zaslišanje priče – Jožef Gregorec, Anica Gregorec, Viktor Erjavec, Marija Dajčman/Deutschman, 12. 11. 1934.

³⁸ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Kzp 1338/34, sodba V imenu Nj. Vel. Kralja, 5. 1. 1935.

manj jasno pa je, zakaj je svoja stališča zaupljivo razglašal kar dvema šolskima upraviteljema iz lokalnega okolja, saj sta ga kot državna uslužbenca brez pomišljanja ovadila. Ob zaslišanju je Varga pojasnil, da v hiši trgovca Kolbla podobno kot nekateri drugi domačini vsakodnevno posluša radio, tako je bilo tudi usodnega dne, ko so do novice o atentatu vsi prisotni že pojedli nekaj kosanjev in zvrnili »štamperl« ali dva »oranžnega likerja«. Medtem ko so se ob vesti o atentatu nekatere ženske zbale, da pomeni smrt kralja začetek vojne, je sam vse skupaj razumel kot šalo in je temu primerno neresno komentiral položaj. Da bi izpoved pred sodiščem v pravi meri podkrepil, je dodal, da lahko »na vse to prisežem in mirno drugi dan mašujem brez spovedi.«³⁹

Triindvajsetletni viničarski sin in mizarski pomočnik Ivan Brus iz Jakobskega Dola ni žalil Aleksandra, pač pa je imel konec oktobra 1924 pomisleke o njegovem nasledniku Petru, saj je ob moškem omizju pri prijatelju viničarju menil, da tak »poblec« ne more vladati, saj je še »preputav«. Morda je bila Brusova predrznost tista, ki je vsaj nekatere moške privedla do sklepa o prijavi, s katerim je naslednje jutro eden od njih drugega seznanil, ko je bil ta še v domači postelji: »Zaj bomo pa šrajbali (tj. pisali prijavo, op. p.).«⁴⁰ Zaradi mnogih narečnih besed v kazenskem spisu je decembra 1934 celo državni tožilec Državnega sodišča v Beogradu okrožno sodišče v Mariboru zaprosil za prevod besede »preputav«. Ko je dobil pojasnilo, da se pomen besede nanaša na izraz 'premlad' ali 'premajhen', je beograjski državni tožilec brzojavno naročil mariborskemu sodišču, da Brusa izpusti na prostost.⁴¹

V začetku decembra 1934 je bil na mariborskem sodišču zaslišan petinštiridesetletni električar in poročeni oče petih otrok Leopold Anderlič iz Kamnice. Bil je eden redkih, ki je tožil ovaditelja, ker je ta trdil, da se je Anderlič poleti 1934 izrekel proti Jugoslaviji in je obžaloval, da je prišlo do razpada Avstro-Ogrske, saj je zaradi okoliščin ob razpadu države in menjavi valute izgubil premoženje, naloženo v eni od avstrijskih bank. Ne glede na to je mariborsko državno tožilstvo do konca februarja 1935 proti njemu zbralo dovolj dokazov za vložitev obtožnice.⁴² Očitno pravdarsko navdahnjen Anderlič se kljub pomanjkljivemu znanju slovenske slovnice, v katero je mešal

³⁹ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Ki 146/34, poročilo Žandarmerijske stanice Rogaševci sreskemu načelstvu v Murski Soboti, 15. 10. 1934.

⁴⁰ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Kzp 1369/34, poročilo Žandarmerijske stanice v Sveti Marjeti državnemu tožilstvu v Mariboru, 23. 11. 1934.

⁴¹ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Kzp 1369/34, dopis državnega tožilca Državnega sodišča za zaščito države v Beogradu okrožnemu sodišču v Mariboru, 8. 12. 1934 (odgovor z 11. 12. 1934); brzojavka državnega tožilca Državnega sodišča za zaščito države v Beogradu okrožnemu sodišču v Mariboru, 18(?) 12. 1934.

⁴² PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Kzp 1366/34, Zaslišba obdolženca – Leopold Anderlič, 7. 12. 1934; Obtožnica – Leopold Anderlič, 25. 2. 1935.

pravila nemške, ni obotavljal s pisanjem predlogov, pojasnil in priporočil mariborskemu sodišču. Čeprav je v pismih izražal zvestobo pokojnemu kralju in njegovemu nasledniku, je bil v začetku aprila 1935 obsojen na enomesečno zaporno kazen z dveletno odložitvijo prestajanja, čemur so bržkone botrovale družinske razmere.⁴³

Devetindvajsetletni sodar Franc Polič z Rance se je znašel pred mariborskim sodiščem, potem ko ga je prijavil kmečki gospodar iz Pesnice, pri katerem je Polič sredi oktobra 1934 skupaj s sosedi »kožuhal«, tj. ličkal koruzo. Ob tem, da je zbrani družbi izražal zadovoljstvo, da so atentatorji »dobili v pest« Aleksandra, saj je bil »kurbir, ki ni počel drugega kot skrbel za svoj luksuz«, je Polič menil tudi, da kraljevi naslednik, »smrkovec« Peter, ni primeren, da »bi nas komandiral«. Konec januarja 1935 je bil pred mariborskim okrožnim sodiščem obsojen na štiri mesece strogega zapor.⁴⁴ Sredi oktobra 1934 je kralja Aleksandra in naslednika Petra razžalil tudi nepismeni petindvajsetletni Franc Navodnik z Ojstrice nad Dravogradom, ko je med izkopavanjem krompirja v pogovoru zatrdil, da Aleksandra »ni škoda«, da pa enajstletnemu otroku ne bo služil, saj je še čisto »žnodrav«. Na zaslišanju v Prevaljah je v začetku novembra 1934 povedal, da izjave ne obžaluje, vztrajal je pri svoji ugotovitvi, da so otroci pri enajstih letih smrkavi. Konec februarja 1935 je bil obsojen na šest mesecev zapor.⁴⁵

Poglejmo ob koncu še primer štiriindvajsetletnega trgovskega pomočnika Zoltana Zelka iz Nemčavcev v Prekmurju, ki je zanimiv z vidika sočasne percepcije priključitve Prekmurja Kraljevini SHS (1919) in hitrega ter odločnega odziva oblasti na neodobranje priključitve. Zelko je novembra 1934 trdil, da je bila ovadba o žaljenju kralja Aleksandra in protidržavnem govorjenju, ki jo je proti njemu vložil nekdanji delodajalec, posledica maščevanja, ker je Zelko mariborskega mizarskega mojstra v preteklosti ovadil zaradi goljufije. Ne glede na to je državno tožilstvo v Mariboru 18. decembra 1934 proti njemu vložilo obtožnico, že v začetku januarja 1935 pa je bil obsojen kar na trinajst mesecev zapor. Od kod strogost sodišča? Zoltan Zelko se je v drugi polovici leta 1934 večkrat hudo spozabil, ko je pred pričami trdil, da je Prekmurje »ukradeno ozemlje«, ki pripada Madžarski, ter da Jugoslavije nikoli ni bilo

⁴³ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Kzp 1366/34, Leopold Anderlič, Prošnja za Priče (nedatirano) in Vložim ugovor, 6. 3. 1935; sodba V imenu Nj. Vel. Kralja, 1. 4. 1935.

⁴⁴ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Kzp 1296/34, Zaslišba obdolženca – Franc Polič, 9. 11. 1934; poročilo Žandarmerijske stanice Šentilj državnemu tožilstvu v Mariboru, 8. 11. 1934; sodba V imenu Nj. Vel. Kralja, 25. 1. 1935.

⁴⁵ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Ki 821/34, poročilo Žandarmerijske stanice Dravograd sreskemu sodišču v Prevaljah, 1. 11. 1934; Zaslišba obdolženca – Franc Navodnik, 2. 11. 1934; sodba V imenu Nj. Vel. Kralja, 27. 2. 1935.

in je nikoli ne bo: »Mi Madžari bomo vam Jugoslovanom že pokazali.« Nekaj dni pred smrtjo kralja Aleksandra je pokazal na njegov portret, rekoč: »Za tega jazbeca je že tudi vlita krogla in se ne bo več dolgo slikal.«⁴⁶ Zelko je bil med obravnavanimi primeri klevetanja kralja obenem edini, ki je na rozsodbo mariborskega okrožnega sodišča vložil ugovor pri Stolu sedmorice v Zagrebu, vendar je zagrebško pritožbeno sodišče konec marca 1935 zahtevo za obnovo postopka zavrnilo.⁴⁷

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

Pokrajinski arhiv Maribor, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, kazenski spisi Ki 56/34, Kzp 1518/34, Kzp 1467/34, Kzp 1442/34, Kzp 1357/34, Kzp 1344/34, Kzp 1316/34, Kzp 1271/34, Kzp 1338/34, Ki 146/34, Kzp 1369/34, Kzp 1366/34, Kzp 1296/34, Ki 821/34, Kzp 1295/34.

Arhiv Jugoslavije, fond: Milan Stojadinović.

Arhivski tiskani viri

Besede kralja Aleksandra I., Ljubljana: Sreska organizacija Saveza ratnih dobrovoljaca Kraljevine Jugoslavije, 1940.

Drago Marušič, Slovenija, ugodno bivališče kraljeve rodbine. V: *Dinastija Karađorđevića*, Zagreb 1934.

Naša javnost o Kralju mučeniku, Zagreb: Tisk. Narodnih Novina, 1935.

Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine, Ljubljana: Kraljeva banska uprava Dravske banovine, 1934.

Časopisni viri

Slovenec, 1920, 1923, 1928, 1934, 1935, 1936, 1938, 1939, 1940.

Slovenski gospodar, 1920.

⁴⁶ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Kzp 1295/34, Zaslišba obdolženca – Zoltan Zelko, 9. 11. 1934; Obtožnica, 18. 12. 1934; sodba v imenu Nj. Vel. Kralja, 4. 1. 1935.

⁴⁷ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Kzp 1295/34, sodba Stola sedmorice v Zagrebu, 20. 3. 1935.

Monografije/članek

Jovo Bakić, *Ideologije jugoslovenstva između srpskog i hrvatskog nacionalizma: 1918–1941*. Zrenjanin: Gradska narodna biblioteka 'Žarko Zrenjanin', 2004.

Marko Bulatović, *Struggling With Yugoslavism: Dilemmas of Inter-war Serb Political Thought*. V: *Ideologies and National Identities; The Case of Twentieth-Century Southeastern Europe*. Budapest – New York: Central European University Press, 2004.

Jelka Melik, *V imenu Njegovega Veličanstva Kralja! Kazensko sodstvo v jugoslovanski Sloveniji v letih 1930–1941*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2000.

Momčilo Zečević, *Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje 1917–1921. Od majniške deklaracije do vidovdanske ustave*. Maribor: Obzorja, 1977.

Marjan Žnidarič, *Od pekla in nazaj; nacistična okupacija in narodnoosvobodilni boj v Mariboru 1941–1945*. Maribor: Muzej narodne osvoboditve, 1997.

“WHY ARE YOU MOURNING FOR THIS DEVIL?": REACTIONS IN STYRIA TO THE DEATH OF KING ALEXANDER I OF YUGOSLAVIA (1934)

Summary

King Alexander I of Yugoslavia was the most important person in the Yugoslav political milieu for generating and the existence of the Yugoslav idea. This was nicely illustrated by the politics of the Slovene People's Party, which was back then the largest and the most influential Slovene political party. The party's ideologists soon recognized the king as the unifier of the two almost incompatible ideas; of (Yugoslav) patriotism and (Slovene) national consciousness. The enormous identity crisis that appeared after the king's death can be understood on the basis of articles from *Slovenec*, in one of the central Slovene newspapers. These articles also indicate that the leaders of the former Slovene People's Party held the assassinated king for the key element in the integration of Yugoslav nations. Korošec wrote to the Prime Minister Nikola Uzunović only a few days before the king's assassination that he has always understood the four basic principles for the existence of the Yugoslav state, which cannot be subjects of the daily politics or negotiations between political parties. For Korošec, these four principles are the unity of the state, the unity of (Yugoslav) nations, the monarchy, and the Karađorđević dynasty. On his first official visit after the unification in Ljubljana in June 1920, the (then) regent Alexander was, thus different scruples, welcomed as a nation's son and as the symbol of a freed nation. He, on the other hand, addressed the people as his blood brothers. He came to Slovenia again in December 1921, when he bought prince Windischgraetz's small castle in Bled as his summer residence and named it Suvobor, and again in June 1922, a day after he married Queen Maria of Romania. The newlyweds travelled 5.000 kilometres through Slovenia that summer. The king returned to Slovenia every year and spent his summers in his Bled residence. His last son Andrej was also born there. The Yugoslav government (ministerial council) passed an agreement on the king's funeral a day after his assassination in Marseille. According to this agreement, the official mourning lasted from 9. October 1934 to 9. April 1935. The strict regulations for the mourning for the late King Alexander I of Yugoslavia, on the one hand, caused uneasiness and reluctance, but on the other, they gave chances for interpersonal denunciation and pummelling. The criminal records from the Maribor district court on slandering against the king immediately after his death, which

are discussed in the paper, show that the people from the Slovene Styria reacted to the king's death indifferently. This indifference was with the older generation caused by their nostalgic attachment to the Austrian emperor Franz Joseph and their reluctance against Serbia/Serbs, and with the younger generation by the development of the communist movement and Nazi ideology.

„WARUM TRAUERN SIE UM DIESEN TEUFEL“ REAKTIONEN IN DER STEIERMARK AUF DEN TOD DES KÖNIGS ALEXANDER I. KARADORĐEVIĆ (1934)

Zusammenfassung

König Alexander I. Karadorđević war auf dem jugoslawischen politischen Parkett die wichtigste Persönlichkeit der Generierung und Erhaltung der jugoslawischen Idee, was in der Politik der slowenischen Volkspartei (SLS) als der damals größten und einflussreichsten slowenischen politischen Partei ersichtlich ist. Die Parteideologen verbanden in der Person des Königs gleich am Anfang zwei fast unvereinbare Ideen des (jugoslawischen) Patriotismus und des (slowenischen) Nationalbewusstseins. In was für eine Identitätskrise der jugoslawische Staat kurz nach dem Tod des Königs geriet, berichteten Artikel aus *Slovenec*, einer der zentralsten slowenischen Zeitungen. Diese Artikel zeigen aber gleichzeitig, dass die Leitung der ehemaligen Slowenischen Volkspartei (SLS) auch in den folgenden Jahren den ermordeten König als das Schlüsselement der Integration von jugoslawischen Nationen sah. Korošec schrieb nur drei Tage vor dem Attentat auf den König im Oktober 1934 an den Premierminister Nikola Uzunović, er verstand schon immer die vier Grundprinzipien der Erhaltung des jugoslawischen Staates, die nicht Stoff der Tagespolitik oder Verhandlungen zwischen politischen Parteien sein können, und zwar: Einheit des Staates, Einheit des (jugoslawischen) Volkes, die Monarchie und die Dynastie Karadorđević. Bei seinem ersten offiziellen Besuch in Ljubljana im Jahr 1920 nach der Vereinigung wurde der (damals noch) Regent Alexander trotz unterschiedlicher Bedenken als Sohn des Volkes und als Symbol der befreiten Nation empfangen. Er dagegen begrüßte Slowenen als Blutsbrüder. Als König kam er im Dezember 1921 wieder nach Slowenien, als er in Bled/Veldes ein kleines Schloss des Fürsten Windischgrätz für seine Sommerresidenz kaufte. Er nannte sein Schloss Suvobor. Das nächste Mal kam er im Juni 1922 wieder, einen Tag nach der Hochzeit mit Königin Maria von Rumänien. Die Jungverheirateten reisten bei dieser Gelegenheit 5.000 Kilometer durch ganz Slowenien. Seitdem kam der König jedes Jahr nach Slowenien und verbrachte die Sommermonate in seiner Residenz in Bled/Veldes. Da wurde auch sein jüngster Sohn Andrej geboren. Die jugoslawische Regierung (der Ministerialrat) beschloss schon einen Tag nach dem Tod des Königs Alexander I. Karadorđević, der durch ein Attentat in Marseille starb, dass die offizielle Trauer vom 9. Oktober 1934 bis zum 9. April 1935 dauern wird. Strenge Einschränkungen der offiziellen Trauer um den toten Alexander I. Karadorđević lösten auf der einen Seite bei der Bevölkerung Unbehagen und Widerstand aus, auf der anderen aber gaben die strikten Vorschriften des Trauerns den Menschen in zwischenmenschlichen Beziehungen die Gelegenheit für Denunziantentum und Abrechnungen. In diesem Artikel wurden Strafsachen des Bezirksgerichtes Maribor/Marburg behandelt, bei denen es um Vergehen der Verleumdung gegen den König unmittelbar nach seinem Tod ging. Diese Akte zeigen, dass der Bevölkerung der slowenischen Steiermark der Tod des Königs gleichgültig war; bei der älteren Generation verhalf dazu ihre nostalgische Erinnerung an den Kaiser Franz Josef und der Widerwille gegen Serbien/Serben, und bei der jüngeren die Entwicklung der kommunistischen Bewegung und Verbreitung der nazistischen Ideologie.